

näringsvanor i Bergslagsskogarne. Jag väljer därvid fyra exempel från vråkfamiljer, hvilkas medlemmar äro bekanta och kunnat bli föremål för undersökning.

Det först insända materialet var från Sontorp i Askersunds socken. Det erhöles genom Jägmästare W. Blom, Laxå, och utgjordes af en unge tagen i boet $18/6$, blott delvis fjäderklädd och mycket mörk, utan någon teckning på fjädrarne, samt den andra ungen ur samma bo tagen den $24/6$. Den senare ungen, som var mera fjäderklädd, var också mycket mörk, med något ljusare kanter på bröstfjädrarne samt tvärband på buk-fjädrarne. Några af de minsta öfre vingtäckarne vid vingbukten ha rostfärgade kanter. Vid undersökning i detta bo fann skogvaktaren C. HELLSTRÖM den $18/6$ en half snok och några fjädrar; den $21/6$ ett fågelben, »diverse fjäder samt en halfåten rätta»; den $23/6$ fjäder samt en halfåten fågelunge. De hopsamlade och för bestämning insända måltidsresterna utgjordes af fjädrar af ung sångtrast, fjädrar (bl. a. handpennor) af orrhöna och orrunge jämte ben (ett stycke af bäckenet starkt sönderbitet, och ett underben) af sistnämnda art. Några hårbollar träffades ej i detta bo. Att dock smånagare ingingo i dessa vråkars diet framgår ju däraf, att en halfåten »rätta» vid ett tillfälle låg i boet.

Den 14 juli erhöles också från Jägmästare W. Blom en ormvråkfamilj, som tagits på Ramnäsudden i Finnerödja socken. Den vuxna fågel, som insändes, var till det yttre en typisk mörkfärgad vråk. På strupen funnos några ljusa streck och på nedre delen af bröstet och buken såsom vanligt hvitaktiga tvärband. Tvärbanden på stjärten voro föga utvecklade, i regel äro de mörka banden bredare än de ljusa. Hvad färgen angår är alltså denna fågel alldeles lik en vanlig ormvråk af den mörka fasen, och det är naturligtvis en sådan, men den är märkvärdig genom sin litenhet. Dess ving är blott 362 mm., och melantån utan klo är 32 mm. Sålunda kommer den rätt långt under minimum för en vanlig ormvråk.

Från denna vråks bo finnes ett utmärkt rikligt och uppslysande material. Bland större måltidsrester märkas följande:

Till kännedomen om ormvråkens (*Buteo buteo* L.) lefnadssätt.

Af

Einar Lönnberg.

rågan om ormvråkens lefnadssätt särskildt dess näringsvanor har varit föremål för många undersökningar, och åtskilliga gånger har det skrivits om detta ämne. I utlandet, t. ex. Tyskland och Danmark, har man tagit reda på huvudsakligen, hur det ställer sig med ormvråkens diet under den kallare årstiden, då han som strykfågel eller flyttfågel vistas där. Dessa undersökningars resultat ha i stort sedt ådagalagt, att vråkarne den tiden i alldeles öfvervägande grad lifnära sig af små skadliga gnagare. Emellertid kunna ju dessa rön ej direkt tillämpas på våra förhållanden, ty dels hantöra de sig som sagdt i öfvervägande grad till vinterhalfåret, då ormvråkarne ej vistas hos oss, och dessutom är det ju ingalunda säkert, att en fågel har lika vanor inom olika områden. Framförallt var det också af vikt att söka erhålla kunskap om vråkarnes lefnadssätt den tid, då de födde upp sina ungar. För några år sedan bief jag genom Kammarherre L. REUTERSKIÖLDS tillmötesgående i tillfälle att i Jägarförbundets tidskrift (år. LIX) lämna några meddelanden om vråkarnes diet på Gimo-Österbys skogar i Uppland. Vid detta tillfälle har jag nöjet att genom Hällefors' Jakttskytteklubb åtgöranden på initiativ af Skogschefen A. NUSSON kunna lämna en del ganska intressanta meddelanden om ormvråkarernes

ett ekorskinn i form af en lång skinnsnodd (vida längre än djuret), i hvars ena ända en del morrhår sitta och i den andra vänstra bakkenet väl afskaladt från allt kött; en hallåten och hoptorkad skogssork (*Euotomys glareola*); blodpennor och några andra fjädrar af en flygvuxen kråkunge; större delen af bäckenet med öfre lårbenstumparne af en tjäderhöna; en fot och diverse ben af en tjäderunge; en hel del fjädrar af morkulla; blodpennor af en ung sångtrast; en armpenna af bofink; de ännu sammanhängande, men från allt kött och fjäder väl afrensade vingbenen af en ung storspof; en omkring 15 cm. lång stump af en orms ryggrad. Förutom dessa rester af hufvudsakligen större rof funnos äfven en mängd hårballar, till hvilka åtgått en stor massa af sorkar. I många af dessa hårballar ingingo äfven ormfjäll i större eller mindre mängd. Benen af sorkarne synas allaredan ha upplösts af matsmältningssvåtskorna, ty endast helt få dylika kunde anträffas trots ett noggrant genomletande af bollarnes innehåll. Äfven skallfragment voro helt fåtaliga, så att endast åkersork (*Microtus agrestis* L.) kunde till arten bestämmas och läggas till den redan ofvan nämnda. Äfven några få insektrester kunde igenkännas, nämligen af ett par skalbaggar, tordryvel och en *Stapha*. I bollarne voro ofta grässtråbitar och barr, som kommit med i misshugg, då apiten varit för häftig.

I denna familj hade sålunda matsedeln varit både riklig och omväxlande trots familjefaderns litenhet.¹ Att födan ej tröt, det visade äfven ungarne kräfva. En af dem hade i den förutom obestämbara rester af smågagare en hel näbbmus, en sork och en huggorm.

Från Daglösberget i Hällefors socknen har Skogvaktaren K. F. Jansson insändt en vråkfamilj. Hanen af detta par skjuten den 29/6, bär en mera urblekt dräkt än föregående, men de nya fjädrar, som framkomma här och där, visa, att den tydligen kan räknas till den mörka fasen. På skulderfjädrarne framskymlar något litet af i allmänhet dolda hvita

¹ Sannolikt har dock honan varit större, ty i boet låg en vingpena af henne (sannolikt 6-te handpennan), som mätte 311 mm.

fläckar på fjädrarnes basala delar. Äfven i nacken framträdde de hvita fjäderbaserna rätt mycket. Strupen är hvitaktig med smala bruna spolestreck. Den öfriga undersidan mörkbrun med m. l. m. framträdande vitt tvärbandning. Stjärten har omkring 7—8 mörka tvärband utom det breda vid spetsen. På de yttre pennorna äro både ljusa och mörka tvärband ungefär lika breda, men mot stjärtens mitt äro de förra något bredare. Vingens längd är 370 mm. Mellantån utan klo 36 mm. Honan var mycket lik hanen, men hade knappt några nya fjädrar. Det hvita på fjädrarnes basdelar var knappt synligt i nacken och ej alls på skulderfjädrarne. Strupens bruna streck äro bredare. Stjärtpennorna med omkring 9—10 smala mörka tvärband utom det breda i spetsen. De mörka och ljusa banden äro 6—7 mm., ungefär jämbreda eller vanligen de förra något bredare. Vinglängden är 393 mm. och mellantån utan klo 36 mm. Ungarna till dessa i stort sedt fullt normala föräldrar af den mörka ormvråksfasen öfverraska oss med att ha färger och teckning, som närmast skulle passat för ungar till väkar af den ljusa fasen. Två af dem ha ljusa kanter på ryggsidans fjädrar, hvilka kanter i detta tidiga stadium äro rostgula; den tredje saknar dock dylika och är enfärgat mörk, nästan svart med det violettaktiga skimmer, som utmärker de nya fjädrarne hos dessa fåglar. På undersidan äro de grådgula med mörka längsfläckar på fjädrarne. Dessa mörka fläckar saknas nästan helt och hållet på buken hos en af dem, men finnas väl utvecklade hos de båda andra, isynnerhet hos den, som är enfärgadt mörk på ryggen. Benfjädrarne äro mörka, något spräckliga och med ljusa kanter. (Häri visar sig en tydlig olikhet mot hos en hökunge, som de eljest i viss mån likna genom sin långsteckning på ljus botten.) Om man tänker sig, att dessa ungar fått lefva och utveckla sig, hade den gråddgula färgen snart blekts ut och fåglarne fått en hvit bottenfärg på undersidan och sålunda blifvit ormvråkar af den ljusa fasen. Detta är sålunda ett utmärkt vackert bevis för, att den mörka och den ljusa fasen af ormvråk ingalunda utgöra i något afseende skilda raser eller konstanta

varieteter, då här föreligger en kull ungar representerande den ljusa fasen, ehuru de härstamma från föräldrar, som tillhöra den mörka fasen.

För att nu öfvergå till dessa intressanta vråkars diet, så visar den sig ha varit af oskadlig art. Vid ett besök vid boet träffades där ett par sorkar och vid ett annat en halfåten snok. Några bollar sågos ej till. Maginnehållet var af motsvarande slag, en gröt af sorkrester.

Från trakten af Smalsjön, Satsnäs socken, Kopparbergs län, har skogvaktaren B. Hedström tillvaratagit en vråktamilj. De gamla likna ungar de förut nämnda och tillhöra alltså den vanliga mörka fasen. Hanen är emellertid betydligt större, i det att dess vinglängd är 380 mm. De smala mörka tvärbanden på stjärten äro omkring åtta till antalet och likbroda med de ljusa, 5—7 mm. Ungarne äro mörka, men med tvärbandad buk. Då detta bo upptäcktes den 20 juni, skrifver skogvaktare Hedström, uppgaf en pojke, som fann boet, och klättrade upp i detsamma, att där låg en morkulla. Samma dag undersökte skogvaktaren själf boet, i hvilket då funnos två ungar och ett rötägg. Några större födoämnesrester påträffades ej, men de fjäderar, som lågo i boet, tillvaratogs och insändes. Vid undersökning visade de sig vara dels af nattskärta, dels af morkulla. Den 1 juli, då boet, ånyo besöktes, satt den ena ungen med en tjäderkyckling i klorna, men hade ej ännu börjat att äta af den, så att den kunde insändas till Riksmuseet, där den blif konserverad. Jämte ormvräkfjäderar från föräldrarna tillvaratogs några fjäderar af sångtrastunge. Sista gången boet undersöktes, togos dari fjäderar af ung sångtrast, en liten blodpenna af tjäderunge samt ett litet stycke af ett sorkskinn. Mera upplysande än dessa rester var ett fynd, som gjordes den 1 juli. Något öfver hundra m. söder om boet under en tall, som varit nattpåls för någon af de gamla vråkarnne (hanen), låg en hög uppkastade bollar, som insamlades och skickades till Riksmuseet. I sammanpackadt tillstånd utgjorde dessa bollar omkring en half liter. Sedan de undan för undan sönderplockats och den hårdt hopflitade massan luckrats upp,

visade sig som första resultat, att det ej fanns en enda fjäder bland all denna hårmängd, men ungefär en tredjedel af bollarne innehöll äfven ormfjäll. Fågeln hade alltså under den tid, som åtgått för dessa bollars frambringande, lefvt utestutande af små gnagare med tillägg af en del ormar. Härnäst ger man akt på liksom i förut omtalade fall, att det är ytterst få benrester kvar, så att bollarne bestå så godt som af ren hårfilt, med det tillägg af ormfjäll, som nämnts. I hela samlingen fanns det ej mer än två igenkännliga trasiga skallstycken af åkersork. De ben, som voro bäst bevarade och sålunda bäst igenkännliga, voro af vattensork, nämligen fem lårben, åtta skenben o. s. v. af nämnda art. Ser man på hårlårgen, synas bollarne hufvudsakligen innehålla rester af de nu nämnda båda arterna, men en eller annan tofs är så rödaktig, att den väl kan antagas vara af skogssork. Ett enda brottstycke finnes, som synes härstamma från en fågel, nämligen ett fragment af en undernäbb, möjligen af en tjäderunge. Detta är dock en obetydlighet mot den mängd af sorkar, som dessa bollar motsvara.

Af dessa undersökningar framgår tyvärr med ganska stor tydlighet, att ormvräken under den tid, då han föder upp sina ungar, förgripes sig på äfven rätt stora fåglar och framförallt ungar af dylika. Han kan ej fånga fåglar i flykten, utan de ofvan nämnda äro säkerligen alla tagna på marken, där han normalt söker sin föda. Detta torde också ha tillämpning på sådana som kråk- och sångtrastungar m. fl. Att det gäller sådana som nattskärtran och skogsfågeln är uppenbart liksom äfven om spöfven. Att en vråk kan taga en orrhöna är ju ej så underligt och har omtalats äfven för af Sv. Nilsson. Däremot synes det mer än underligt, att det träffats rester af en tjäderhöna i ett af de undersökta bona. Jag är mest böjd för att antaga, att vråken ej själf tagit eller ens kunnat taga en så stor fågel, allra helst som den vråk, som skulle vara den skyldiga, var osedvanligt liten för sin art. Det synes mig sannolikt, att han förvärfvat dessa tjäderrester på något annat sätt. Kanske han tagit resterna af någon kraftigare

roffågels, sannolikt då en dufhöks byte, och så fått skulden för dråpet. Från Tyskland har man iakttagelser om, att vråkar under vintern, då de sett, att en pilgrimsfalk tagit något rof, kretsat omkring denne och »generat» honom, så att han lämnat sitt byte i sticket. Nu skulle det väl vara något riskabelt för en vråk att göra så med en dufhök, men han kunde eventuellt ha passat på när höken af någon anledning, kanske emedan han var matt, lämnat sitt rof. Jag tror sålunda ej, att man har rätt att på grund af denna enslaka iakttagelse tillskrifva vråken det brottet, att ha dödat och bortfört en tjäderhöna. I hvarje fall skulle han ej ha kunnat flyga med den hel, utan först sedan större delen varit uppäten, hvilket just gör det troligare, att denna tjäderhöna, som det är fråga om, utgjort rester af någon maktigare måltid. Däremot är det ju alldeles klart, att vråkarne ej kunna fritagas från anklagelsen att fånga orr- och tjäderkyckingar, hvilket är träkigt nog. Men å andra sidan är det tydligt, att vråkarne äfven under tiden för ungarernes uppfödande i största utsträckning såväl mata dessa som äfven själfva mätta sig med smågnagare, ormar och dylikt.

Sedan ungarerna blifvit flygga, ser man vråkarne uppehålla sig med största förkärlek öfver hyggen i skogen, ängsmarker, kärr och annan dylik öppen terräng, där de lättast kunna fånga smågnagare, ormar, grodor o. s. v., men äfven gräs-hoppor och andra större insekter m. m. Till och med dagmaskar vet man ingå i hans diet. Det har vid den tiden, så vidt jag har mig bekant, aldrig påvisats, att en vråk tagit matnyttigt viddt. Att detta senare under vinterhalvåret åtminstone är en sällsynthet, framgår af de förut omnämnda tyska och danska undersökningarne.

Att man någon gång funnit lämningar t. ex. af tysk hare i en vråks matsmältningsskanal, utgör intet bevis för, att han själf tagit denna hare. Den kunde ha varit skadskjuten eller själfdöd eller utgjort lämningar af något annat rofdjurs måltid. Detsamma kan äfven gälla om de få gånger, då man funnit rester af större fåglar i en vråk. Rörig omtalar t. ex., att man någon gång funnit rester af lamdufvor i vråkars kräftva,

men han framhåller samtidigt omöjligheten för en vråk att fånga en dufva, och han framställer såsom sannolikt, att dessa dufvor slagits af pilgrimsfalkar, som sedan m. l. m. godvilligt afstått dem åt vråkarne. Häremot kan man emellertid uppställa den ofäntligt stora mängden af smågnagare, som vråkarne tillintetgöra, och hvilka äro svåra skadedjur så väl för skogs- som åkerbruk.

Skulle man alltså, med stöd af hvad man hittills känner, göra något slags bokslut rörande ormvråkens nytta eller skada i stort sedt, kan det ej vara något tvivel underkastadt, att hans nyttighet från människans synpunkt i allmänhet är vida öfvervägande. Å andra sidan låter det sig ej förnekas (och det vore orätt att söka döjja det), att ormvråken på sina håll, där han häckar bland skogsfågel, gör jägaren afbräck, i det att han under tiden för sina ungars uppfödande fångar särskildt ungar af skogsfågel och en del andra värdefulla fåglar samt harungar. Dessa bli gifvetvis oftare offer för ormvråken ju större deras absoluta talrikhet är, så att det ser värre ut i en vildebrådsrik trakt än i en annan med klenare vildebrådsstam. Äfven blir vråken mera hänvisad till annat byte, om tillgången på sorkar o. s. v. är svag. Att på grund af denna skadegörelse på vildebrådet låta ormvråken bli fredlös är dock ej rätt, dels på grund af den obestridliga stora nytta, som han gör äfven den tiden af året och framförallt under öfriga årstider, dels emedan han utgör en stor och värdefull prydnad för den svenska landskapsbilden. Detta sistnämnda är också värddt en viss uppoffring från jägarens sida. Det synes f. ö. också sannolikt, att ej alla vråkar göra sig skyldiga till att taga nyttigt vildebråd, eller åtminstone ej i samma grad. Af denna anledning bör man ej döma någon vråkfamilj, för än man tagit reda på, hur dess matsedel är upprättad. Slutligen bör ej glömmas, att såsom äfven framgår af det redan sagda, de i stor mängd tagna gnagarne ofast slukas hela, så att inga rester efter dem kvarligga mer än i form af hårbollar, hvilka dock ofta affägnas, under det att ben och fjäderar af större rof länge kvarligga och därför ge ett ogynnsammare intryck än tillbörligt är.